

Krikščioniškųjų vertybių raiška muzikos pamokose: 1–4 klasių vadovėlių analizė

The Expression of Christian Values at Music Lessons: the Analysis of Textbooks of 1–4 Grades

Klaidas Kauneckas

Vilniaus universiteto Šiaulių akademija
E. p. kauneckas@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje, taikant turinio (*content*) analizės metodą, nagrinėjami skirtingų autorių 1–4 klasėms parengti muzikos vadovėliai – siekta išsiaiškinti, kaip jų turiniu ugdomos krikščioniškosios vertybės. Tyrimo rezultatai parodė, jog muzikos vadovėlyje „Vieversys“ daugiausiai dėmesio skiriama tautosakai, pasaulietiškumui bei kultūrai; „Lakštutė“ pedagogui suteikia galimybių kalbėti apie krikščioniškasias vertybes per šv. Kalėdoms ir šv. Velykoms skirtas temas. Vadovėliuose „Mano muzika“ dėmesys skiriamas ne tik tautiškumui puoselėti, kitų tautų muzikai pažinti, bet ir gana išsamiai vaikams pristatomos svarbiausios krikščioniškosios šventės.

Reikšminiai žodžiai: krikščioniškosios vertybės, muzikos pamoka, 1–4 klasių muzikos vadovėliai.

Summary. The article examines primary school textbooks by different authors, using the content analysis method. The goal was to reveal how often and in what way the Christian values are cultivated through the content of the music education. The results of the examination revealed that in a music textbook “Vieversys” the most attention is given to the folklore, secularism and culture; the textbook “Lakstute” gives an opportunity to the teacher to emphasize Christian values by accentuating topics of Christmas and Easter. The textbooks “Mano Muzika” focus not only on cherishing nationality, expressing knowledge of music from different nations, but also present Christian celebrations in detail.

Keywords: Christian values, music lesson, textbooks for 1–4 grades.

Įvadas

Šiuolaikinio pasaulio religijų įvairovėje kiekvienas žmogus yra laisvas išpažinti pasirinktą tikėjimą. Tačiau šioje situacijoje galima įžvelgti problemą, su kuria susiduria ne vienas jaunas žmogus: savo šalies tradicijų, tikėjimo vertybių nežinojimu, kas gali tapti tautos išnykimo priežastimi. Ypač svarbu nuo mažų dienų vaikams skiepyti moralines bei religines vertybes. E. Martišauskienės (2008) žodžiais, kuo žmogus religingesnis, tuo mažiau tikėtina, kad jis elgsis nemoraliai.

Received: 2022-10-23. Accepted: 2023-03-19

Copyright © 2022 Klaidas Kauneckas. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Nors kiekvienoje šalyje ugdymas dėl nusistovėjusių tam tikrų tautinių ir kultūrinių tradicijų, papročių bei bendrųjų nuostatų skiriasi, tačiau, pasak E. Martišauskienės (2008), akivaizdu, kad vaikų tradicinę kultūrą veikia išorinės įtakos bei svetimų kultūrų prisigretinimas, dėl ko prarandamos tautinės vertybės, kurios religiniame kontekste yra susipynusios.

Pradinių klasių mokiniai pasižymi ypatingu imlumu ir žingeidumu, tad šiame amžiaus tarpsnyje, greta bendrųjų kompetencijų (mokėjimo mokyti, komunikavimo, pažinimo ir kt.), yra svarbu skiepyti ir dvasines-krikščioniškasias vertybes, tokias kaip: šeima, žmogaus gyvybės svarba, bažnyčios reikšmė žmogui ir kita (Nausėdienė, 2015). Vertybių ugdymo svarba pabrėžiama ir Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ nurodant, jog viešojoje erdvėje nepakanka atvirumo ir pakantumo kitaip mąstančiam, pagarbos kuriančiam asmeniui (Lietuvos Respublikos Seimas, 2012).

Visgi, remiantis V. Aramavičiūte ir E. Martišauskiene (2014), R. Kondratavičiene (2019), dvasinių vertybių (tiesos, gėrio, grožio ir kt.) ugdymas dažnai lieka užribyje, nes mokykloje pamatinių vertybių ugdymo galimybės nėra pakankamai išnaudojamos, pasigendama visuminio požiūrio į ugdymo turinį, nes ugdymo aplinkoje pasitaiko nepagarbaus elgesio apraiškų, pakantumo, dėmesio stokos ir pan. V. Pruskus (2008) teigia, kad būtent pamatinės krikščioniškosios vertybės – meilė, grožis, dora, religija – padeda asmeniui orientuotis aplinkoje ir turi daug reikšmės asmenybės tapimo ugdymui.

Krikščioniškųjų vertybių svarbą ugdymo procese akcentuoja R. Račiūnaitė (2004), H. Lombaerts (2003), N. Norcross (2014), A. James (2016) ir kt., tačiau darbų apie krikščioniškųjų vertybių puoselėjimą pradiniam muzikinio ugdymo etape neaptinkama, todėl tai galima traktuoti kaip aktualią pedagoginę problemą.

Tyrimo objektas – krikščioniškųjų vertybių raiška.

Tyrimo tikslas – atskleisti krikščioniškųjų vertybių raiškos aspektus pradinių klasių muzikos pamokose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti pradinių klasių muzikinio ugdymo ypatumus.
2. Išanalizuoti skirtingų autorių pradinėms klasėms skirtus muzikos vadovėlius.
3. Aptarti muzikos vadovėlių turinį krikščioniškųjų vertybių raiškos kontekste.

Tyrimo metodai: mokslinės ir metodinės literatūros analizė, pradinių klasių muzikos vadovėlių turinio (*content*) analizė.

Muzikinio ugdymo turinys pradinėse klasėse

Pradinis ugdymo laikotarpis itin palankus vaikų muzikiniams gebėjimams ugdyti(s). *Pradinio ugdymo bendrosiose programose* (2008) nurodoma, jog muzikinio ugdymo proceso organizavimo principas – nuo praktikos prie teorijos: pirmiausiai sukuriami muzikiniai vaizdiniai ir tik vėliau jie plėtojami muzikine kalba. Muzikos dalykas pradinėse klasėse apima šias sritis:

- muzikavimą (dainavimą, grojimą);
- muzikos kalbos praktiką (ritmo pojūčio bei intonacinės klausos tobulinimą, muzikos rašto pradmenis);

- muzikos kūrimą (improvizavimą, komponavimą);
- muzikos klausymą, apibūdinimą ir vertinimą;
- muzikinę raišką socialiniame gyvenime (muzikinius pasirodymus mokyklinėje ir nemokyklinėje aplinkoje) (*Pradinio ugdymo bendrosios programos*, 2008).

Pradinio ugdymo bendrosiose programose (ten pat) išskiriamos dvi muzikinio ugdymo pakopos: pirmoji (1–2 klasės) – kai antraisiais metais, tik keliant aukštesnius reikalavimus, yra kartojama pirmosios klasės turinio medžiaga; antroji (3–4 klasės) – kai trečioje klasėje mokomasi naujos medžiagos, kuri ketvirtoje klasėje kartojama sunkinant užduotis. Bendrosiose programose keliami muzikos ugdymo reikalavimai pradinių klasių mokiniams: lietuvių liaudies dainų dainavimas, pajaučiant muzikos nuotaiką, perteikiant ją balsu, veido išraiška; muzikavimas, muzikos kalbos praktika, muzikos kūrimas, įvairių žanrų, tematikos, dermės, nuotaikų pajautimas, dainavimas bei išraiška. Taipogi formuojami vaikų vokaliniai įgūdžiai, grojimas įvairiais ritminiais ir melodiniais instrumentais, supažindinama su ansamblio muzikavimu, elgesio scenoje praktika; siekiama, kad mokiniai gebėtų skaityti muzikinį raštą (metrinis ritmas 2/3/4 metrai, pusinė nata, pauzės, aštuntinė, nata su tašku, natų grupės, mažoro–minoros pajautimas, natų skaitymas oktavos ribose). Pagal programą būtina supažindinti mokinius su muzikos kūrėjais ir atlikimo būdais, charakteringais muzikos žanrais, įvairiais ritminiais melodiniais instrumentais, improvizacija, įprastais ir netradiciniais garso išgavimo būdais; siekiama, kad mokiniai nemokyklinėje aplinkoje panaudotų kūrinių formų supratimo, kūrimo bei muzikavimo žinias ir gebėjimus (*Pradinio ugdymo bendrosios programos*, 2008).

Tyrimo metodologija

Siekiant išsiaiškinti krikščioniškųjų vertybių raiškos galimybes muzikos pamokose, buvo pasitelktas turinio (*content*) analizės metodas, kuriuo išnagrinėti trys skirtingų autorių pradinių klasių muzikos vadovėliai: I. Bertulienės, R. Girdzijauskienės, V. Valeikienės (2010) – „Vieversys“, V. Krakauskaitės (2004) – „Lakšutė“ bei E. Veličkos (2007) – „Mano muzika“. Remiantis K. Kardeliu (2017), *kontent* analizės metodas yra patogus įvertinti tam tikras turinio charakteristikas, nes šio metodo esmė – išskirti dokumento tekste tam tikrus prasminius vienetus, tada skaičiuoti jų vartojimo dažnį, tirti įvairių teksto elementų ryšius tiek vieno su kitu, tiek su visa informacijos apimtimi. Šiuo metodu buvo išanalizuotos aukščiau minėtuose vadovėliuose 432 skirtingos temos, visuma kurių sudarė 1 391 puslapį.

Tyrimo rezultatai

Atlikus I. Bertulienės, R. Girdzijauskienės, V. Valeikienės muzikos vadovėlio „Vieversys“ 1–4 klasių analizę (žr. 1 lentelę), išryškėjo, kad labiausiai dėmesys kreipiamas į šv. Kalėdų laukimą. Kitos religinės tematikos, kas leistų atkleisti krikščioniškąsias vertybes, vadovėliuose nerasta. Pirmos ir trečios klasės vadovėliuose pasigendama informacijos ir apie tikrąją Kalėdų prasmę (jos kiek daugiau antros ir ketvirtos klasės vadovėliuose), t. y. dominuoja kūriniai apie Kalėdas, sniegą, linksmybes ir pan. Tiesa, trečios klasės

1 lentelė. Vadovėlio „Vieversys“ turinys krikščioniškųjų vertybių ugdymo(si) kontekste

I klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Dominuoja žiemos tematika, užsimenama apie šv. Kalėdų laukimą ir Kalėdų senelį (p. 38). Numatyta pačiam mokytojui spręsti, ką ir kiek reikėtų mokiniams pasakoti apie šv. Kalėdų prasmę, orientuojantis į krikščioniškųjų vertybių ugdymą(si).
II klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Pagrindinis dėmesys nukreiptas į Kalėdų senelio laukimą. Nors vadovėlyje pristatomi Advento vakarai, tačiau mokiniams neaiškinama Advento prasmė: apsiribota mintimi, kad „negalima dirbti triukšmingų darbų, šokti trunkių šokių. Dainos ir žaidimai neskubūs, orūs“ (p. 36). Kūčių tema orientuota tik į tai, kad žmonės pavalgę vakarienę pradėdavo burti ir spėti, kokie bus ateinantys metai (p. 38). Užsimenama, kad anksčiau Kalėdas žmonės švėsdavo tris dienas: pirmoji būdavo rimties, kitos dvi skirtos linksmybėms (p. 40–41).
III klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Visos dainos skirtos Kalėdų seneliui. Kalbama apie įvairių šalių Kalėdų laikotarpio tradicijas, užsimenama, kad per šv. Kalėdas visi žmonės laukia stebuklo ir jų nuotaika džiugi. Vadovėlyje mokytojui palikta apsisprendimo laisvė, ar ir kaip ugdyti vaikų krikščioniškąsias vertybes (p. 40).
IV klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Šv. Kalėdų laikotarpio tema kalbama apie stebuklo laukimą, pateikiama pavyzdžių apie skirtingai suvokiamą Kalėdų laukimo prasmę, paaiškinama, kad Kūčių ir šv. Kalėdų naktis yra ypatinga dėl to, jog tada gimė Kūdikėlis Jėzus, ir kaip šią dieną reikia švęsti. Pateikiami kūriniai šv. Kalėdų tematika: „Žiba žiburėlis“, „Šią naktį gimė Jėzus Vaikelis“, „Didis džiaugsmas patekėjo“. Pastebėta, kad kūriniuose yra žodžių, kuriuos mokiniams reikėtų paaiškinti. Nors krikščioniškųjų vertybių ugdymo(si) aspektu galimybės yra platesnės, tačiau ta plėtotė paliekama mokytojo nuožiūrai (p. 34–35).

2 lentelė. Vadovėlio „Lakšutė“ turinys krikščioniškųjų vertybių ugdymo(si) kontekste

I klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Šv. Kalėdų laikotarpiui skirti trys muzikiniai kūriniai: „Atkeliavo eglutė“, „Kalėdų daina“ ir „Kalėdų giesmė“, t. y. giesmė „Sveikas, Jėzau gimusis“. Šie kūriniai – savotiškos gairės mokytojui inicijuoti pokalbį su mokiniais apie krikščioniškąsias vertybes (p. 60–61). Šv. Velykų tema vadovėlyje yra kalbama apie kiaušinių marginimą ir pateikiamas muzikinis kūrinys „Velykų giesmė“ (p. 112–113). Visgi šios krikščioniškosios šventės prasmei aiškintis daugiau dėmesio neskiriama.
II klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Kai kuriuose ritminiuose ir vokaliniuose pratimuose išvelgtinos žiemos laikotarpio temos, kalbama apie Kalėdų senelį ir eglutes. Dėmesį į šv. Kalėdų laikotarpį atkreipia Betliejaus prakartėlė ir „Kalėdų giesmė“ (p. 68–69). Šv. Velykoms ir jų skleidžiamam džiaugsmui skirtas kūrinys „Aleliuja“ (p. 112–113).
III klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Šv. Kalėdų temai pateikta „Kalėdų giesmė“, kurios tekstas jau reikalauja, kad mokytojas pristatytų kai kurių su krikščionybe susijusių žinių, priešingu atveju mokiniai nesupras kūrinio turinio (p. 65).
IV klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Betliejaus prakartėlė ir „Kalėdų giesmė“ leidžia inspiruoti pokalbį su mokiniais apie krikščioniškąsias vertybes (p. 63). Pažintis su šv. Velykų laikotarpiu pradėdama nuo pažinties su vargonais, pasakojama jų atsiradimo istorija, aiškinama, kaip ir kur buvo grojama. Svarbiausias akcentas – vargonais pritardavo giesmėms. Vadovėlyje pateikiama „Velykų giesmė“ (p. 116–119).

vadovėlyje „Vieversys“ užsimenama apie stebuklo laukimą. Antros klasės vadovėlyje suteikiama progų kalbėti apie Kūčių vakaro tradicijų puoselėjimą ir tik ketvirtoje klasėje – apie krikščionybę ir Jėzaus Kristaus gimimą.

Galima teigti, kad I. Bertulienės, R. Girdzijauskienės ir V. Valeikienės parengtų vadovėlių „Vieversys“ 1–4 klasių turinys krikščioniškųjų vertybių ugdymo(si) kontekste gana siauras, ir tik nuo mokytojo priklausys, kiek jam pasirodys aktualu tą turinį praplėsti.

Daugiau galimybių krikščioniškųjų vertybių ugdymo(si) kontekste teikiama V. Krakauskaitės parengtame muzikos vadovėlyje „Lakštutė“ (žr. 2 lentelę), kuris integruotas kartu su lietuvių kalbos mokymu(si).

„Lakštutės“ vadovėlių turinys labiau orientuotas vaikų ritmo pojūčiui lavinti, dominuoja vizualinė medžiaga, verbalinio teksto pateikiama labai minimaliai. Tad, galima būtų teigti, kad „Lakštutės“ autorė siūlo pamokoje mokytojui kūrybinę laisvę – laisvę improvizuoti ir kartu siekti tam tikrų tikslų, vienas kurių galėtų būti orientuotas į krikščioniškųjų vertybių puoselėjimą. Juolab kad, skirtingai nuo „Vieversio“, „Lakštutė“, be šv. Kalėdų temos, neaplenkia ir kitos liturginės šventės – šv. Velykų.

E. Veličkos 1–4 klasių vadovėliuose „Mano muzika“ dėmesys skiriamas ne tik tautiškumui puoselėti, kitų tautų muzikai pažinti, bet ir gana išsamiai vaikams pristatomos krikščioniškosios šventės – šv. Kalėdos, šv. Velykos ir Trijų Karalių šventė (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Vadovėlio „Mano muzika“ turinys krikščioniškųjų vertybių kontekste

I klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Nėra krikščioniškųjų švenčių temų.
II klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Pristatytas Adventas, paaiškinta, kad jo metu nederėtų linksintis bei šokti. Apie Advento prasmę neužsimenama (p. 42). Šv. Kalėdų tema parašyta, kad šv. Kalėdos yra Viešpaties Jėzaus Kristaus gimimo diena, ir pridėtas kūrinys „Sveikas, Jėzau gimusis“. Palikta mokytojui spręsti, kiek ir kaip tuo pagrindu rutulioti su vaikais pokalbį apie krikščioniškąsias vertybes (p. 46). • „Velykos – graži pavasario šventė. Per Velykas krikščionys mini Viešpaties Jėzaus Kristaus prisikėlimą“ (p. 75): vieninteliame vadovėlyje išryškinta šv. Velykų šventės prasmė. Galima daryti prielaidą, kad vadovėlio autorius leidžia mokytojams plėtoti ir ugdyti krikščioniškąsias vertybes.
III klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Šv. Kalėdų temai skirtas tik muzikinis kūrinys „Tyliają naktį“ (p. 57). • Šv. Velykų laikotarpiu mokomasi dviejų giesmių, kuriomis šlovinamas Viešpats (p. 80). Suprantama, tam, kad mokiniai suvoktų muzikinių kūrinių paskirtį, reikalinga mokytojui apgalvoti, kokių žinių vaikams gali prireikti.
IV klasė	<ul style="list-style-type: none"> • Šv. Kalėdų temą pristato muzikinis kūrinys „Gul šiandieną“ (p. 47). Kalbama apie Trijų Karalių apsilankymą (p. 52), paliekant mokytojui laisvę vadovėlio informaciją praplėsti papildomomis žiniomis.

Išvados

Muzikinis ugdymas pradinėse klasėse padeda formuoti(s) vaiko vidiniam pasauliui bei lavina vaizduotę. Muzikos pamokose vaikų gebėjimai yra ugdomi per įvairias muzikines veiklos sritis: dainavimą, grojimą, kūrybą, žaidimus, ritmavimą ir solfedžiavimo užduotis bei muzikos klausymąsi. Bendrosiose programose pradinį klasių mokiniams keliami

muzikinio ugdymo reikalavimai: lietuvių liaudies dainų dainavimas, pajaučiant muzikos nuotaiką, perteikiant ją balsu, veido išraiška, muzikavimas, muzikos kalbos praktika, muzikos kūrimas, įvairių žanrų, tematikos, dermės, nuotaikų pajautimas, dainavimas bei išraiška; formuojami vokaliniai įgūdžiai, grojimas įvairiais ritminiais ir melodiniais instrumentais.

Siekiant atskleisti krikščioniškųjų vertybių puoselėjimo galimybes muzikos pamokose, turinio (*content*) analizės metodu buvo išnagrinėti pradinėjų klasių muzikos vadovėliai: I. Bertulienės, R. Girdzijauskienės, V. Valeikienės – „Vieversys“, V. Krakauskaitės – „Lakštutė“ bei E. Veličkos – „Mano muzika“.

Remiantis analizės rezultatais, galima teigti, kad pradinėse klasėse didžiausias dėmesys muzikos pamokose skiriamas tautiškumui puoselėti, kitų tautų muzikai pažinti, dalykiniam mokymui ir kt., o krikščioniškosios vertybės aptariamoms labai paviršutiniškai. Vadovėlyje „Vieversys“ daugiau dėmesio skiriama tautosakai, pasaulietiškumui bei kultūrai, o apie krikščionių tikėjimą ir jo ugdomas vertybes kalbama mažai. Vadovėliuose „Lakštutė“ mokytojui suteikiama pasirinkimo laisvė kalbėti ar ne apie krikščioniškąsias vertybes. Daugiausiai svarbiausioms krikščioniškoms šventėms dėmesio skiriama vadovėliuose „Mano muzika“, kas sudaro galimybių vaikams išsamiau pažindintis su krikščioniškosiomis vertybėmis.

Literatūra ir šaltiniai

1. Aramavičiūtė V., Martišauskienė E., 2014, Paauglių vertybių konfigūracija kaip dvasingumo paradigmos išraiška: Teorinis ir empirinis aspektai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 32(32), 21–34.
2. *Muzikos enciklopedija*, T. 2, 2003. Vilnius: MELC.
3. Bertulienė I., Girdzijauskienė R., Valeikienė V., 2010, *Vieversys*: 1 klasė. Kaunas: Šviesa.
4. Bertulienė I., Girdzijauskienė R., Valeikienė V., 2010, *Vieversys*: 2 klasė. Kaunas: Šviesa.
5. Bertulienė I., Girdzijauskienė R., Valeikienė V., 2010, *Vieversys*: 3 klasė. Kaunas: Šviesa.
6. Bertulienė I., Girdzijauskienė R., Valeikienė V., 2010, *Vieversys*: 4 klasė. Kaunas: Šviesa.
7. James A., 2016, *Values And the Evolution of Consciousness*. New York: Sidonia Press.
8. Kanišauskas S., 2014, Vertybių erdvėlaikis: kaitos ir pastovumo problema. *Filosofija. Sociologija*, 25(3), 164–173. 164-173.pdf (lmaleidykla.lt)
9. Kardelis K., 2017, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
10. Kondratavičienė R., 2019, Pradinėjų klasių mokinių vertybių ugdymas naudojant informacines komunikacines technologijas. *Pedagogika*, 133(1), 202–216. <https://doi.org/10.15823/p.2019.133.11>
11. Krakauskaitė V., 2004, *Lakštutė*: 1 klasė. Kaunas: Šviesa.
12. Krakauskaitė V., 2004, *Lakštutė*: 2 klasė. Kaunas: Šviesa.
13. Krakauskaitė V., 2004, *Lakštutė*: 3 klasė. Kaunas: Šviesa.
14. Krakauskaitė V., 2004, *Lakštutė*: 4 klasė. Kaunas: Šviesa.
15. Lietuvos Respublikos Seimas, 2012, *Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva, 2030“*. Patvirtinta 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XIP-3889.
16. Lombaerts H., 2003, Christian moral values and educational theories. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 10, 135–147. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2003.10.9588>
17. Martišauskienė E., 2008, *Fundamentinės ugdymo problemos Antano Maceinos pedagogikoje*. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 21(21), 14–21. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2008.21.7490>

18. Nausėdienė E., 2015, Pradinis ugdymas: siekiamybė, realybė, galimybės. ŠMM: Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyrius. https://www.prsc.lt/images/MetodineVeikla/E_%20Nausediene.pdf
19. Norcross N., 2014, *Chistian Values for Church School: Making Them Count*. Cambridge: Grove Books.
20. *Pradinio ugdymo bendroji programa*, 2008. Vilnius. pradinio ugdymo bendroji programa.indd (lrv.lt)
21. Pruskus V., 2008, Išsilavinimas kaip vertybė: Mokinių, mokytojų ir tėvų požiūris. *Santalka*, 16(4), 68–77.
22. Račiūnaitė R., 2004, *Krikščioniškosios vertybės lietuvių šeimos papročiuose*. *Soter*, 13(41), 209–226. Krikščioniškosios vertybės lietuvių šeimos papročiuose (vdu.lt)
23. Velička E., 2007, *Mano muzika: 1 klasė*. Kaunas: Šviesa.
24. Velička E., 2007, *Mano muzika: 2 klasė*. Kaunas: Šviesa.
25. Velička E., 2007, *Mano muzika: 3 klasė*. Kaunas: Šviesa.
26. Velička E., 2007, *Mano muzika: 4 klasė*. Kaunas: Šviesa.